

Arbetsstagares yttrande- och åsiktsfrihet

Sophie Thörne, Almega,
2019-11-08

Avgränsning

- Yttrandefrihet
- Åsiktsfrihet
- Kritikrätt
- Meddelarfrihet
- Efterforskningsförbud
- Repressalieförbud
- Skärningspunkten mellan offentlig rätt och arbetsrätt
- Några avgöranden från privat sektor

Lagregler fri- och rättigheter

- RF, TF, YGL
- Offentlighets- och sekretesslag, OSL
- Kommunala bolag, OSL 2:3, 13:2
- Meddelarskydd i vissa enskilda verksamheter med offentlig finansiering (2017:151)
- "Visselblåsarlagen" (2016:749)
- FN, EKMR, EU:s stadga

Tillsyn och sanktioner

- **Myndigheter:** JK, JO, internkontroll, revisorer. Skadestånd
- **Myndigheter och kommunala bolag:**
- Straffbestämmelser, TF, YGL resp. OSL 14:1. Skadestånd
- **I privat verksamhet m. meddelarfrihet:** straffbestämmelser och skadestånd
- **Visselblåsarlagen arbetsrättslig lag**

Skyldigheter för personal...

- **Lex Maria**, PSL 3 kap 5 § allvarlig vårdskada
- **Lex Sarah**, SoL 14 kap 3 § och 7 § missförhållanden
- Skyldighet anmäla/rapportera **orosanmälan** om barn som far illa, SoL 14 kap 1§
- Vikten av avvikelserapportering

Fråga 1

- Har ni stött på ärenden om yttrandefrihet eller visseblåsare?
- Hur har det hanterats av arbetsgivaren?

Myndigheten har inte yttrandefrihet

- JK:s beslut 8 oktober 2003, dnr 2768-03-30
- ”Meddelarfriheten gäller [...] inte myndigheter eller andra allmänna organ som sådana. Om en myndighet beslutar att informera medier genom t.ex. ett pressmeddelande hindrar således inte TF att ett ingripande sker med anledning av ett sådant beslut (se *JO 1984/85 s. 278 f.*). Detsamma kan gälla när den som officiellt har att företräda en myndighet uttalar sig i massmedia.”

Rättsfall offentlig sektor

- Vaktmästaren m protestlista, AD 1989 nr 99
- Miljö- och hälsoskyddsinspektören, AD 1999 nr 58 och AD 2003 nr 5
- Undersköterskan, AD 2011 nr 15
- Farbror Blå, AD 2011 nr 74

JO och JK

- **JO** granskar att myndigheterna arbetar enligt de lagar och regler som styr deras arbete – särskilt sådana lagar som berör enskildas rättigheter och skyldigheter i förhållande till det allmänna.
- **JK** är en myndighet under regeringen som bl.a. har tillsyn över myndigheter, reglerar skadeståndskrav mot staten och är åklagare i tryck- och yttrandefrihetsmål

Rättsfall privat sektor

- Värö bruk, 1994 nr 79, anmälan till myndighet
- Stadshotellets alkoholtillstånd, AD 1986 nr 95, anmälan till myndighet
- Samariten ambulans, AD1997 nr 57 anmälan till tillsynsmyndighet
- Korpen, AD 2006 nr 103, arbetstagare kritiserar styrelsen till stor e-postlista
- Facebook-rektorn, AD 2012 nr 25

Säkerhetsprövning av personal

- Air Inn, AD 1999 nr 39, Luftfartsverkets beslut om entreprenörs anställda
- Försvarsanställd, AD 2018 nr 28
- Säkerhetsskyddslag (2018:585)

Rättsfall Europadomstolen

- Två klagomålsärenden om att nationell lag inte skyddade yttrandefriheten
- Heinisch mot Tyskland, dom 21/7 2011
Sjuksköterska på vårdhem, anmälan om brott till åklagare "visselblåsare"
- Sanchez mfl mot Spanien, dom 12/9 2011
Privat budfirma
Kränkande karikatyrteckning i fackligt nyhetsbrev

Palomo Sanchez-domen

- “76. The Court observes that, in order to be fruitful, labour relations must be based on mutual trust. As the employment tribunal rightly found, even if the requirement to act in good faith in the context of an employment contract does not imply an absolute duty of loyalty towards the employer or a duty of discretion to the point of subjecting the worker to the employer’s interests, certain manifestations of the right to freedom of expression that may be legitimate in other contexts are not legitimate in that of labour relations (...). Moreover, an attack on the respectability of individuals by using grossly insulting or offensive expressions in the professional environment is, on account of its disruptive effects, a particularly serious form of misconduct capable of justifying severe sanctions.”

Åsikts-/ föreningsfrihet

- Migrationsverket AD 2000 nr 76
- Häktet AD 1991 nr 106
- Miljö- och hälsoskyddsinspektören x 2 (yttrandefrihet)
- Hells Angels AD 1995 nr 122 (föreningsfrihet)
- Barnmorskan AD 2017 nr 23 (yttrandefrihet)

Häktes- domen AD 1991 nr 106

- ”Arbetsdomstolen finner av nu angivna skäl att anstaltsledningen inte har visat sig ha godtagbara skäl för sitt beslut att omplacera L.H. Tvärtom framstår beslutet rent faktiskt som ett ingripande mot honom i anledning av att han har utnyttjat sin grundlagsskyddade yttrande- och föreningsfrihet och därmed som ett beslut som, i den mening som uttrycket har i arbetsrättsliga sammanhang (jfr t ex AD 1983 nr 46), strider mot lag och goda seder.”

Miljö- och hälsovårdsinspektören, AD 2003 nr 51

- ”En myndighet kan i regel inte ingripa mot en anställd vid myndigheten för att den anställde genom att utnyttja sina grundlagsfästa fri- och rättigheter förorsakat störningar i verksamheten eller skadat myndighetens anseende och allmänhetens förtroende för myndigheten. Annat kan måhända gälla om det är fråga om en arbetstagare med en utpräglad förtroendeställning och direkt ansvar för myndighetens beslut eller i andra ytterlighetssituationer. Ett utrymme finns för att vidta åtgärder med anledning av allvarliga samarbetssvårigheter, även om dessa ytterst i viss mån kan ha sin grund i att en arbetstagare utnyttjat sina grundlagsfästa fri- och rättigheter. Givetvis bör en myndighet också kunna ingripa mot en anställd som inte utför sina arbetsuppgifter på ett riktigt sätt.”

JO-beslut

- **JO 2010/11 s 605:** ”Principen att en tjänstemans offentligt uttalade åsikter är en privatsak torde dock inte kunna upprätthållas fullständigt undantagslöst. Man måste räkna med att exempelvis en beslutsfattare, vars personliga åsikter tilldragit sig uppmärksamhet, i allmänhetens ögon kan framstå som mindre lämpad att handlägga vissa typer av ärenden och att detta någon gång kan ge en myndighet rätt att vidta åtgärder. Det handlar då om att förebygga förtroendeskador av ungefär samma slag som de som riskerar att uppkomma vid jävsförhållanden”.

Fråga 2

- "Det står varje person fritt att ha vilken åsikt den vill, men i en bedömning om en person är lämplig för anställning är frågan om samsyn med arbetsgivarens grundläggande värderingar självklar och där har ditt agerande gjort att du inte längre är en person som vi anser lämplig för framtida anställning hos oss."
- **Är detta en tänkbar motivering för "nej tack" vid rekrytering?**

Om fråga 2

- **JO:** "Det går enligt min mening inte att dra någon annan slutsats av utredningen än att beslutet att inte erbjuda AA och BB anställning som sommarvikarier berodde på att de fört fram kritiska åsikter om förbundet och dess ledning i ett öppet brev och i en debattartikel. Något godtagbart skäl för att med hänvisning till innehållet i brevet och artikeln vidta någon åtgärd mot AA och BB har inte funnits"
- JO Dnr 4213-2016, beslut 2018-06-11

Kritikrätt, offentlig vs privat sektor

- Offentlig:

- Kritikrätt internt och externt

- Anmälan till myndighet

- Meddelarfrihet

- Privat:

- Kritik internt först

- Anmälan till myndighet om inte syfte skada

- Meddelarfrihet för vissa verksamheter

Sammanfattning

- Yttrandefrihet - lojalitet?
- Skillnader mellan myndigheter och privat sektor

Offentligt anställda

- **Uppträda sakligt och opartiskt**, AD 1999 nr 58
- Åsikterna ska inte (negativt) påverka tjänsteutövningen
- Åsikter är en privatsak
- Undantag: jävliknande situationer
- Undantag: allvarliga problem uppstår på arbetsplatsen, AD 2011 nr 15
- Skydd mot repressalier i grundlag
- Skydd mot repressalier i Visselblåsarlagen

Offentliga arbetsgivare

- Ta reda på om åsikterna (negativt) påverkat arbetet, konkreta exempel
- Konflikter, allvarliga samarbetssvårigheter?
- Fullgör arbetstagaren sina åtaganden i arbetet?
- Särskilt sårbara grupper som kan drabbas av arbetstagarens offentligt framförda uppfattningar?
- **Behålla lugn i stormen**

Privata arbetsgivare

- att yttrande- och åsiktsfriheten har stor betydelse i ett demokratiskt samhälle, (Värö bruk 1994 nr 79)
- att detta har skydd i nationell rätt, i EKMR och EU-rätt.
- att visseblåsares rättigheter skyddas,
- att missförhållanden ska påtalas (Lex Maria och Lex Sarah)
- Behåll lugn i stormen

Visselblåsarlagen (2016:79)

- Skydd mot repressalier för arbetstagare och inhyrda som slår larm om allvarliga missförhållanden i arbetsgivarens verksamhet
- Allvarliga brott
- Fog för uppfattning om missförhållanden
- Huvudregel privat sektor: påtala internt först
- Skadestånd

Visselblåsardirektivet

- Inför en rätt att slå larm om överträdelser av EU-rätten, svensk lag senast hösten 2021
- Personkretsen utvidgas
- Interna kanaler
- Anmälan till myndighet
- Offentliggörande i media
- Konfidentiell anmälan
- Utredning pågår Dir 2019:24 (ARM)